

İLHAMƏ BAXŞƏLİYEVƏ
AMEA Nizami adına Ədəbiyyat İnstitutu
b_ilhame88@yahoo.com

AZƏRBAYCAN ROMANINDA MİLLİ İNQILABÇI
OBRAZI – ŞAMO

Açar sözlər: inqilabi roman, inqilabçı obrazı, sosialist realizm ədəbiyyatı, еропеуа, milli gerçəklər.

Ключевые слова: революционный роман, образ революционера, литература социалистического реализма, эпопея, национальные истины.

Key words: socrealism literature, epic, national truths.

1920-1930-cu illərin qarışıq, mürəkkəb, inqilabi proseslərlə davam edən epoxası da romanlardan öz yeni qəhrəmanını tələb edirdi. Bütövlükdə sosializm realizmi ədəbiyyatının yeni insandan və yeni qəhrəmandan başlaması tələbləri 1920-1930-cu illərin ədəbi tənqidindən başlamış bütün sovet dönəmi ərzində ədəbiyyatşünaslığın diqqətində olan məsələdir. Vaxtilə alman ədibi İohann Bexerin söylədiyi “sənət yeni insandan başlanır” fikri bütövlükdə sosializm realizmi ədəbiyyatının devizinə çevrilmiş, 1930-1950-ci illər Azərbaycan romanının ədəbi qəhrəman axtarışlarında da əsas olmuşdur.

1930-1950-ci illərin Azərbaycan romanları göstərir ki, bu dövrün həqiqi bədii qəhrəman axtarışları heç də asan və hamar olmamışdır. Bir yandan sosializm realizmi ədəbiyyatının yazıçılar qarşısında qoyduğu norma və qəliblər “yeni insan” və qəhrəmanların sxematik, bir-birinin təkrarı kimi alınmasına səbəb olurdusa, digər tərəfdən yeni həyat materialları bu qəhrəman axtarışlarının özünəməxsusluğunu, bir-birindən fərqlənməsini təmin edirdi. Təsadüfi deyil ki, həmin dövrün ədəbi tənqidi romançılardan daim yeni dövrün qəhrəmanını yaratmağı tələb edirdi.

Sosialist realizmi ədəbiyyatının tələbləri sovet yazıçılarının 1934-cü ildə keçirilən qurultayında qəbul olunmuş nizamnaməsində aydın şəkildə yazılmışdı: “Sosialist realizmi sovet bədii ədəbiyyatının və ədəbi tənqidinin əsas metodu olub sənətkardan gerçəkliyi onun inqilabi inkişafında doğru, tarixən konkret təsvirini tələb edir. Bu halda bədii təsvirin doğruluğu və tarixi konkretliliyi zəhmətkeşlərin sosializm ruhunda ideyaca dəyişdirilməsi və tərbiyəsi vəzifələri ilə əlaqələndirilməlidir” [8, s. 165]. Gerçəkliklərin

təhlili deyil, “inqilabi inkişafda təsviri” və “sosializm ideyası” prinsipləri yazıçılar qarşısında realizmin ənənəvi prinsiplərindən tamamilən fərqli, yeni qəhrəman yaratmaq vəzifəsini irəli sürürdü. Bu, inqilabçı obrazı idi. Lakin yeni qəhrəmanın – inqilabçı obrazının necə olması məsələsi birdən-birə müəyyənləşməmişdi, bütün 1920-ci illər ərzində, ilk növbədə, rus ədəbiyyatının inqilabi gerçəklərə münasibəti fonunda, tədricən formalaşmışdı.

1930-cu illər romanlarında inqilabçı obrazının yaradılmasının çətinliyi, ilk növbədə, milli həyatın özündə inqilabi gerçəklərin xarakterindən irəli gəlirdi. Yeni cəmiyyətin şüarlarına rəğmən, milli həyat inqilabçı obrazlar yetirə bilmirdi, milli gerçəklərdə “sosialist mündəricə”ni təsdiq etmək ziddiyyətlərlə üzləşirdi.

1930-cu illər romanlarında ədəbi tənqid Şamo (“Şamo”), Bülənd (“Dünya qopur”), Bünyad (“Yoxuşlar”), Əbülhəsən (“Dumanlı Təbriz”), Sərxan (“Daşqın”), Tərən (“Tərən”), Qədir (“Dirilən adam”), Mərdan (“Bir gəncin manifesti”), Qəhrəman (“Qəhrəman”), Araz (“Araz”) kimi ədəbi qəhrəmanlardan “inqilabçı obraz” olaraq danışsa da, ədəbi qəhrəman kimi buna tamlıqda qane olmamışdır. Bu gün həmin faktlar üzərində düşünüb təhlil aparanda görürük ki, bu heç də səbəbsiz deyildir. Bülənddə “xırda üsyankar”, Bünyadda “təcrübəsiz kolxoz sədri” [1, s. 58], Əbülhəsən, Tərən, Araz obrazlarında ziyalı sindromu, maarifçilik başlanğıcı, Qədirə “klassik realizmin doğma qəhrəmanı kiçik adam” [3, s. 148], Sərxan, Mərdan, Qəhrəman obrazlarında inqilabi təcrübənin azlığı bu surətləri gərəyincə rüpor qəhrəmana çevirməyə imkan verməmişdir. Hətta Azərbaycan ədəbiyyatında sosialist realizminin ən uğurlu örnəyi sayılan inqilabçı obrazı – Şamo da ədəbi qəhrəman kimi romanın 1930-cu illər variantlarında deyil, yalnız 1950-ci illərdə epos variantında özünü təsdiq edir.

Ümumən, 1930-cu illər roman qəhrəmanlarının üstünlüyü heç də o zamanın ədəbi tənqidinin tələb etdiyi “inqilabçılıq” xüsusiyyətlərində deyil, əksinə, inqilabi hadisələrə doğru-düzgün, “tarixən konkret” reaksiyalarındadır.

Azərbaycan romanlarında “sosial inqilab” mövzusunun yenidən dərkini və bu dəfə tarixi planda inkişafı 1950-ci illərdə baş verir, yetkin inqilabçı və qurucu obrazları da məhz bu zaman yaranır. Şamo (S.Rəhimov, “Şamo”), Bayram (M.Hüseyn, “Səhər”), Fərəməz (Ə.Abbasov, “Zəngəzur”), Tahir (M.Hüseyn, “Abşeron”), Rüstəm kişi (M.İbrahimov, “Böyük dayaq”), Budaq (“Budağın xatirələri”), yazıçı Kərimzadə (M.Cəlil, “Yaşılılar”), Bəhram (Q.İlkin, “Qalada üsyan”) və s. ədəbi qəhrəmanların meydana çıxması inqilabi-tarixi və müasir gerçəklikləri yeni prizmadan anlamağa kömək edir. Bu, bir tərəfdən Azərbaycan həyatında üç onillik ərzində qurulan sosializm cəmiyyətinin tarixi təcrübəsini öyrənmək, tədqiq etmək və ümumiləşdirməklə bağlı idisə, digər tərəfdən sosialist realizmi ədəbiyyatının

özünün yetkinləşməsinin nəticəsi idi. Stalinizm rejiminin çökməsi ilə cəmiyyətə və ədəbiyyata sirayət etmiş yeni ictimai-siyasi hava da həmin proseslərə təkan vermişdir.

Bütün 1930-cu illər ərzində ədəbi tənqidin romanlardan gözlədiyi ədəbi qəhrəmanların təsviri 1950-ci illərdə nəticə verir. Bu isə inqilabi gerçəklərin diktəsindən çox, artıq formalaşmış sosialist realizmi ədəbiyyatının irəli sürdüyü insan ideali ilə bağlı idi.

Azərbaycan ədəbiyyatında ən mükəmməl inqilabçı obrazı Süleyman Rəhimovun “Şamo” romanının baş qəhrəmanı Şamo sayılır. İlk inqilabi romanımız olan “Şamo”dan nə əvvəl, nə də sonra Azərbaycanda sovet hakimiyyətinin gəlişini Şamo obrazı qədər təlatümlü, təbii, bütün ziddiyyət və aldanışları ilə əks etdirən əsər olmamışdır. Buna görədir ki, sovet dönəmi arxada qaldıqdan sonra da “inqilabçı” obrazı dedikdə, ilk yada düşən Şamo olur və bu qəhrəman Azərbaycan həyatının bütöv bir epoxasından keçib gələrək bugünkü oxuculara da bələdçilik edə bilər.

1950-ci illərdə Məmməd Arif “Şamo” haqqında yazırdı: “S.Rəhimovun 1930-cu ildən üzərində işlədiyi “Şamo” romanının ilk variantı (1931) kiçik bir povest idi, sonralar (1940-cı ildə) müəllif əsəri bir qədər genişləndirdi, nəhayət, 1950-ci ildən etibarən onu üç cilddən ibarət böyük bir roman şəklində yenidən işləyib təkmilləşdirməyə başladı. Romanın son redaksiyası yeni materiallar, hadisələr və xarakterlər hesabına xeyli genişləndirilmişdir. Əsər üzərində müəllif hələ işləməkdədir” [2, s. 306] Bu gün məlumdur ki, ədib roman üzərində ömrü boyu çalışmış, onu 1978-ci ildə tamamlamışdır. Yazıçı baş qəhrəmanı Şamonu bütün yaradıcılığından keçirmiş, yaratdığı üzlərlə obrazlar içərisində fərqləndirə bilmişdir.

Romanda üç tarixi epoxanın hadisələri cərəyan edir, XX əsrin əvvəllərində Azərbaycan kəndində feodal-patriarxal həyat və çarizmin yerlərdə müstəmləkəçi siyasəti; “müsavat dövründə” (AXC dövrü nəzərdə tutulur) əyalətlərdə Sultan bəy, Ağaxan bəy, Gəray bəy, Hatəmxan ağa, pristav Müqim bəy, Haçasaqqal naçalnik, Talıbxan yüzbaşı, Yasavul Kəlbali, Molla Qafar və s. yuxarı zümrənin kəndlilər üzərində ağalığı; bolşevik hərəkatı və Şamonun simasında aşağı zümrələrin gələcək xoşbəxt həyat uğrunda mübarizəsi. Süleyman Rəhimov realist bir yazıçı kimi hər üç dövrün həqiqətlərinə, mənfi və müsbət, ziddiyyətli cəhətlərinə yaxşı bələd idi və bunu romanda canlı obraz və xarakterlər vasitəsilə təcəssüm etdirirdi. “Müəllif xalq həyatının epik səhnələrini yaradır, patriarxal-feodal Azərbaycanın əsas ictimai-siyasi ziddiyyətlərini açıb göstərir, hər cür insani hüquqdan məhrum olan yoxsul Azərbaycan zəhmətkeşlərinin dözülməz ağır həyatını təsvir etməklə” [2, s. 459] yanaşı, bu həyatı dəyişə biləcək inqilabın gerçəkliklərinin də heç də asan olmadığını, “xoşbəxt həyat” illüziyasının çətinliklərini görürdü. Məmməd Cəfər yazırdı ki: “Böyük Oktyabr sosialist

inqilabı ideyaları ilə oyanan xalq onun əsərlərinin əsas qəhrəmanıdır. Bu qəhrəman xalqla birlikdə irəliləyir, inkişaf edir, nəhayət zəhmətkeş kütlələrin ən yaxşı xüsusiyyətlərini özündə birləşdirən, həm də fərdi xüsusiyyətlərə malik yeni tipli bir insan kimi yüksəlir” [2, s. 459]. Bu qəhrəman S.Rəhimovun Şamonun simasında təəcəssüm etdirdiyi canlı insan obrazıdır.

Süleyman Rəhimovun Şamosunun əsas uğuru onda idi ki, yazıçı hazır qəliblərlə inqilabçı obrazı yaratmağa tələsmir, onu yaşadığı dövrün ziddiyyətlərindən keçirərək, romanda “inqilabçı” kimi yetişdirməyə çalışır. Tədqiqatçılar obrazın yaranmasının real çətinliklərini də, canlı alınmasını da bununla bağlayırlar. S.Rəhimov “başlıca olaraq öz canlı həyat müşahidələrinə əsaslanmaqla, gördüyü, yaşadığı və qismən iştirak etdiyi yaxın tarixi keçmişə təsvir etməklə” [2, s. 458], bununla belə yaradıcılığında təxəyyülə də geniş yer verirdi. Yəhya Seyidov doğru olaraq vurğulayır ki: “Bu ideyalılıq, istedadını xalqın mənafeyi xidmətinə vermək arzusu böyük sənətkar qabiliyyəti ilə birləşərək, əsərlərinin canlılığını, həqiqi emosionallığını və uzunömürlülüyünü təmin etmişdir. S.Rəhimovun əsərlərində yaradılmış aləm onun yazıçı təxəyyülünün məhsuludur. Lakin illər uzunluq qəhrəmanları ilə uğraşa-uğraşa bu aləm onun nəzərində həqiqətə çevrilmiş, real şəxslərlə məskunlaşmışdır” [7, s. 479].

Tədqiqatçılar yazıçının özünün belə bir etirafına da diqqət yetirirlər: “Şamo” üzərində işlədiyim zaman həyat ilə xəyalı qarışdırdığım vaxtlar olurdu. Gülməli də olsa, hətta bəzən ətrafdakı adamların həqiqət olduğunu, ya “Şamo”dakı aləminmi həqiqət olduğunu mən dolaşdırırdım. Hansı xəyaldır, hansı həqiqətdir? Belə anlar olurdu. Bu zamanlar mənə elə gəlirdi ki, “Şamo” xəyal deyil. Buradakı adamların hamısı həqiqətən mənim dövrəmdə dolanırdı. Bəzən mən darıxanda onların içinə gedirəm, hörmət elədiyim adamlara müraciət edirəm...” [6, s. 479] Sosialist realisti olan yazıçı üçün bu böyük etiraf idi. Yazıçının inqilabi romanda əks etdikləri gerçəklərdən daha çox təxəyyülə söykənirdi. Gerçək həqiqətlər isə daha çox “darıxdırır”dı. Maraqlıdır ki, tədqiqatçılar inqilabçı Şamonun ətrafdakı gerçəkliklərə münasibətində də yazıçının qeyd etdiyi əhval-ruhiyyəni görürlər: “Müəllif romanda inqilabi dəyişmə prosesini, başlıca olaraq Şamoda tipikləşdirməyə çalışır. Bütün səylərinə baxmayaraq, kəndli obrazı bu məzmunu müqavimət göstərir... Romanda obrazın ən təbii halı susduğu, düşüncələrə daldığı yerlərdədir. Alo ilə Şamonun cüt sürdüyü lövhəni yada salaq. “Gəmin-zadın batmayıb ki... Həmişə fikirdə, sükutdasan...” – Alo danışdıqca, zəmanədən, güzərandan söz açdıqca Şamo elə hey susur. Bu, ümumən Azərbaycan kəndlisinin tarixi dövrə ən dəqiq reaksiyasıdır. Zaman tələssə də, o tələsmir, tərəddüd içindədir” [4, s. 58-59]. Həmin müşahidə romanın 1940-cı il variantına aiddir.

Başqa bir müşahidə də Şamonun “inqilabçılığı” haqda reallığa diqqət cəlb edir. Himalay Qasimov yazır: “Çox maraqlı bir vəziyyət yaranır. Romanın birinci hissəsinin birinci fəslində Gülsənəm “Bəs Şamo haradadır?” – deyə atasından qardaşını soruşur. Bu, romanın 14-cü səhifəsində olur. Lakin biz romanın yalnız 614-cü səhifəsində Şamonun dostu Fərzəli ilə birlikdə Şehli kəndinə qayıtdığını oxuyuruq. Təsəvvür edin ki, 600 səhifəlik bir ədəbi materialda Şamo Şehlinin həsrətini çəkir, qoca atasına, kimsəsiz bacısına, vüsalına can atdığı Qəmərinə qovuşmaq istəyir...” [5, s. 76]. Roman hadisələrinin əsl reallığı da bundadır. Tədqiqatçı əsərin həmin vəziyyətdən doğan ideya planına da diqqət yönəlir: “... Lakin Şamonun həyatının heç bir anı əslində Şehlisiz olmayıb və o, daim Şehli arzusu ilə yaşayıb. Öz növbəsində Şehli də həmişə Şamo ilə yaşayıb, öyünüb və onun yolunu gözləyib...” [5, s. 77] Bu simvolik mənalar milli gerçəkliklərlə inqilabi xəyallar arasındakı uzaqlığı göstərən hadisələrin təsvirindən doğur.

1950-ci illərdə Süleyman Rəhimov “Şamo”nu epopeya şəklində işlərkən, baş qəhrəmanının təkamülünə xüsusi diqqət yetirir. Qeyd olunduğu kimi, bu zaman yazıçılar sosializm cəmiyyətinin milli həyatda təcrübəsinə əsaslanır, “inqilab”ın Rusiyadan ixrac olunmasının nəticəsi deyil, bilavasitə milli gerçəkliklərdən doğduğu ideyasını əsaslandırmağa çalışırdılar. Azərbaycan kəndlisi Şamonun tədrisən “inqilabçı”ya çevrilməsinin yolu da roman-epopeyada bunu səciyyələndirir. Əvvəla, Şamonu yetirən Azərbaycan həyatında baş verən hadisələr, ziddiyyətlərdən sinfi şüurun doğmasıdır. Bunu yazıçı Şehli kəndində Safo və Alo ailəsinin başına gətirilən müsibətlərdə gerçəkləşdirir.

Şamonun inqilabi təsəvvürlərinin formalaşmasına təkan verən ikinci amil maarifçilik hərəkatının nəticələridir: “Müəllim Mirzə Polad surəti bu cəhətdən çox təbii, səciyyəvidir. Mirzə Polad qabaqcıl Azərbaycan və rus ictimai fikrinin təsirilə, M.F.Axundov, C.Məmmədquluzadə, Sabir, Belinski, Çernişevski və Qorki ənənələri ilə tərbiyələnmiş xalq müəllimidir. Oktyabr inqilabı dövründə Mirzə Polad bolşeviklərə yaxınlaşır... Əsərin qəhrəmanı Şamo da yeni inqilabi ideyalar, proletar inqilabı nəzəriyyəsi, Leninin əsərləri, fikirləri ilə ilk dəfə Mirzə Polad və Sibir Matveyin yanında tanış olur. Onların məsləhətilə partiyaya girir...” [2, s. 462]. Romanda Şamonun həyatındakı bu addımlar Bakı fəhləsi Heybətlə dostluğu epizodlarında inkişaf edir. Heybətin ardınca oxucunun kənddən ayrılıb, Bakının inqilabi fəhlə həyatı ilə geniş tanışlıq imkanı da bu məqamı qüvvətləndirməyə xidmət edir. O da təsadüfi deyildir ki, romanın son cildlərində S.Rəhimov romana tarixi şəxsiyyətlərin də – Nəriman Nərimanovun, Məsudi adı ilə M.S.Ordubadinin də inqilabi fəaliyyətindən epizodlar daxil etmiş, Şamonun yetkinləşməsində istifadə etmişdir.

Romanın sonuncu – dördüncü və beşinci cildləri bütün epoxal hadisələri cəmləşdirərək, başdan-başa Azərbaycan kəndi uğrunda iki qarşı-qarşıya duran qüvvələr, bəy-xan hakimiyyətini təmsil edən yuxarı və fəhlə-kəndliləri təmsil edən aşağı zümrələrin mübarizəsini əks etdirir. Artıq inqilabçı olaraq yetişmiş Şamo partizan dəstəsinin başçısı kimi “milləti-hürriyyə” deyilən mülkədar-sərvətdar hakimiyyətinə qarşı vuruşur. Romanda həmin çarpışma heç də bolşeviklərin xeyrinə saxtalaşdırılmamış, əksinə, Sultan bəyin təmsil olunduğu əksinqilab cəbhəsi real boyalarla, güclü bir qüvvə kimi təqdim olunmuşdur: “Əsasən ölkə üzrə Şuralar cümhuriyyəti elan edilib, inqilabi komissarlıqlar düzəldildəndən sonra yenə də Şuşa dağlarından üzü yuxarılarda, Sarıbaba dağlarından o tərəfdə, Qırxqız silsilə dağlarında hələ də əksinqilabi qalıqlar qalmaqda idi! Müqim bəy Cavanşir, Mahmud Müxtəsəri kimilərindən ibarət olan toplu-tüfəngli bir qüvvə başında pələngpapaq Sultan və göygöz Cəlal paşa durandan sonra, Şamo öz üzərinə düşən məsul inqilabi vəzifəsini yerinə yetirmək üçün əksinqilabın bu son istehkamını – səngərini sökməli idi, bu mürtəcə cəbhəni tar-mar edib, tamamən dağıtmalı idi” [6, s. 302].

Müəllif “mürtəcə cəbhə” adlandırırsa da, sovet hakimiyyətinin hücumuna hətta aprel işğalından sonra da dirəniş gətirən milli hökumət qüvvələrinin olduğunu göstərmiş olur. Bu gün bu həqiqət erməni tarixçilərinin saxtakarlıqla guya həmin dövrdə Qarabağın onlarda olması haqqında yalanları da ifşa edir. Süleyman Rəhimov həmin həqiqətləri sovet dövründə yazmışdır və tədqiqatçıların doğru vurğuladığı kimi: “Ümumiyyətlə, Qarabağın tarixini, coğrafiyasını, insanların psixologiyasını dərinlən bilən S.Rəhimovun “Şamo”su, Qarabağ mövzusunda yazan romançılarımız üçün həm mənbədir, həm də məktəb” [5, s. 77]. O da mənalıdır ki, Qarabağ uğrunda döyüşlərdə Şamo milli qüvvələrə məğlub olur və yazıçı həmin məğlubiyyəti canlı səhnələrdə əks etdirmişdir. Şamonun gülləsi Müqimbəy Cavanşiri öldürdüyü halda, Məstəli bəy “Sultana vəd verdiyi kimi, Safo oğlu Şamonu dəqiq nişan alır”, Qəmər gülləsi ilə özü də yerə yıxılır. “Qəmər Şamo ilə uğraşan zaman Maronun qanını almaq kinilə vurnuxan Kərbəlayi Hatəmxanın gülləsi Qəmərə, Qəmər də gülləsi Kərbəlayi Hatəmxana açıldı” [6, s. 410]. Beləliklə, bir kəndin simasında oxucu roman qəhrəmanlarının sonu ilə nəticələnən milli qırğının şahidi olur. Yazıçı baş qəhrəmanın ölümünə kədərləndiyi kimi, milli faciəyə də diqqətsiz qalmır.

Bu baxımdan romanın “Yazısız başdaşları” adlanan sonuncu fəslə də mənalıdır. “İyirmi ikinci ilin yazı çıxıb, yayı gələn zamanlarda Çalbayır dağlarında görünməzin göy guruldaması”, böyük selin gəlməsi inqilab şəhidlərinin basdırıldığı qəbristanlığı da ağzına alır: “Alo əmi indi başa düşdü ki, niyə və hansı səbəbə görə inqilab şəhidlərini, inqilabın düşmənləri el qəbiristanlığından, dədə-babanın yerlə yeksan olan məzaristanlığından

qıraqlarda basdırıblar! Axı burada yatanlar xalq sədəti uğrunda öz canlarını, qanlarını əsirgəməyən, düşməyə ağır zərbələr vuran, mənən ölməz qəhrəmanlar idilər...” [6, s. 472]. Aydın şəkildə görünür ki, yazıçı burda ümumən torpaq uğrunda qurban gedən bütün şəhidləri nəzərə çarpdırır. Kənd ayağa qalxıb, məzarları selin əlindən alırsa da, “sel tərpedib yıxan yazısız başdaşları bir-birinə qarışır”, onları bir-birindən ayırmaq olmur. Bununla Süleyman Rəhimov, min doqquzyüz “iyirmi ikinci ildə” izi itən və tarixin bir-birinə qarışdırdığı milli Azərbaycan həqiqətlərinə eyham vururdu.

Tədqiqatçılar göstərir ki, “müəllifi dərin iztirablara salan “Yazısız başdaşları”, yəni “Şamo”nun son fəslə 60-cı illərin əvvəllərində yazılmışdı... “Şamo” üzərində işlədiyi əlli il ərzində o, bir gün belə qəhrəmanlarından ayrılmamış, yeni hadisələrlə, yeni insanlarla rastlaşanda onlara qəhrəmanlarının gözü ilə baxmağa cəhd etmişdir” [7, s. 489-490]. Süleyman Rəhimovun qəhrəmanlarına dərin sevgisinin nəticəsidir ki, həmin obrazlar bu gün də oxucuları cəlb edir və dərinlən düşündürür.

Ədəbiyyat

1. Arif Məmməd. Seçilmiş əsərləri: 3 cildə, I c., Bakı: Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası Nəşriyyatı, 1967, 620 s.
2. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi: 3 cildə, III c., Sovet dövrü. Bakı: Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası Nəşriyyatı, 1957, 562 s.
3. Əlişanoğlu Tehran. XX əsr Azərbaycan nəsrinin poetikası. Bakı: Elm, 2006, 312 s.
4. Əlişanoğlu Tehran. Milli nəsrə Azərbaycan obrazı: tarix və müasirlik kontekstində. Bakı: Elm və təhsil, 2017, 616 s.
5. Qasımov Həmalay. Müasir Azərbaycan romanı (janrın poetika və tipologiyası). Bakı: N.Tusi adına ADPU, 1994, 148 s.
6. Rəhimov Süleyman. Şamo. 5 cildə. V c., Bakı: Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı, 1978, 475 s.
7. Seyidov Yəhya. İstedadın qüdrəti / Rəhimov Süleyman, Şamo. 5 cildə. V c., Bakı: Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı, 1978, 502 s.
8. Русская советская литературная критика(Хрестоматия). Москва. Просвещение, 1981, 447 с.

İ. Baxşəliyeva

**National developer in azerbaijan
obrazi - Shamo**

Summary

The article deals with the national revolutionary image created by Suleyman Rahimov in the novel Shamo. As "Shamo" is the first work in the genre of "revolutionary novel" in Azerbaijani literature, the main hero of the work, Shamo, is the first perfect revolutionary figure in Azerbaijani literature. The writer has created Damon on his own life-long observations, based on his recent past, where he lived, and partially participated.

The researchers have shown that "the writers of" Undesirable Leaders, "the last chapter of" Shamo ", which was deeply troubled by the author, was written in the early sixties ... During the fifty years he worked on " Shamo ", he was one of his heroes, when he meets people, he has tried to see them through the eyes of his heroes "[7, p. 489-490]. Suleyman Rahimov's love for his heroes is that these characters today attract readers and think deeply.

At the same time, the writer's imagination can not be denied. A Roman peasant throughout the Roman period has been gradually transformed into a revolutionary.

The article outlines and analyzes factors promoting Shamon's revolutionary perceptions. Nevertheless, the fight against counterterrorism as the head of the Revolutionary Shamo guerrilla division, which has already emerged as a revolutionary in the last episodes of the novel, also gives rise to the tragic character of the country's national confrontation and the emergence of historical truths.

И. Бахшалиева

**Национальный разработчик в азербайджане
скачать образы - Шамо**

Резюме

В статье рассматривается национальный революционный образ, созданный Сулейманом Рагимовым в романе «Шамо». Поскольку «Шамо» - первая работа в жанре «революционный роман», главный герой произведения Шамо - первая совершенная революционная фигура в азербайджанской литературе.

Автор создал Дэймона на основе его собственных наблюдений на протяжении всей жизни, основанных на его недавнем прошлом, где он жил и частично посещал.

Исследователи показали, что «авторы» Нежелательных лидеров », последней главы Шамо, были глубоко обеспокоены автором в течении шестидесяти лет, когда он работал над « Шамо ». он был одним из своих героев, когда он встречал людей, он пытался увидеть их своими глазами ». [7, с. 489-490]. Любовь Сулеймана Рагимова к своим героям заключается в том, что эти персонажи сегодня привлекают читателей и глубоко думают.

В то же время воображение писателя нельзя отрицать. Римский крестьянин на протяжении всего римского периода постепенно превращался в революционера.

В статье излагаются и анализируются факторы, способствующие революционному восприятию Шамона. Тем не менее, борьба с контр-терроризмом как главой партизанского подразделения Революционного Шамо, который уже стал революционером в последних эпизодах романа, также приводит к трагическому характеру национального противостояния страны и появлению исторических истин.

Rəyçi: Tehran Mustafayev
AMEA-nın mübir üzvü
filologiya elmləri doktoru, professor